

УДК 338.46: 338.43

*Н. В. Бондарчук,
к. е. н., доцент кафедри обліку і аудиту,
Дніпропетровський державний аграрний університет*

РИНОК ТА ВИРОБНИЧІ ПОСЛУГИ В АПК

У статті розглянуто поняття ринку, визначені основні моделі ринків. Визначено значення таких понять, як виробнича послуга, ринок виробничих послуг в АПК, а також запропонована класифікація виробничих послуг.

In article the concept of the market is considered, the basic models of the markets are defined. It is defined values of such concepts as industrial service, the market of industrial services in agrarian and industrial complex, and also is offered classification of industrial services.

Ключові слова: послуга, ринок, виробнича послуга, ринок виробничих послуг, інфраструктура.

ВСТУП

Агропромисловий комплекс є однією з найбільш суттєвих складових економіки будь-якої держави. Від його стану, стійкого функціонування залежить рівень життя населення та продовольча безпека країни.

Треба зауважити, що за останні роки в науковій літературі багато написано про кризу в аграрному секторі економіки, необхідність його реформування, коректування економічних реформ, економічну реорганізацію сільського господарства.

Ключовими проблемами аграрної політики на сучасному етапі має стати прискорення економічного зростання, адаптація сільськогосподарських підприємств до ринкових умов, становлення та зміцнення багатоукладної системи господарювання, створення таких виробництв, які мають відповідати вимогам світового ринку.

Відзначимо, що ринок послуг сьогодні, його розвиток та значення для національної економіки займає лідируючі позиції. Це знаходить своє відображення у збільшенні частки трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, що використовуються у сфері послуг.

У міру розвитку суспільства, зростання продуктивних сил відбувається певний розвиток ринку сфери послуг. Спостерігається збільшення зайнятості в цій сфері, зростання технічної оснащеності праці, впровадження все більш досконалих технологій. У даний час роль послуг як одного з найважливіших секторів економіки дуже велика і актуальна. Це пов'язано з ускладненням виробництва, насиченням ринку товарами як повсякденного, так й індивідуального попиту, з швидким зростанням науково-технічного прогресу, який призводить до нововведень в житті суспільства. Все це неможливо без існування інформаційних, фінансових, транспортних, страхових й інших ринків послуг.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням дослідження ринків та формуванню послуг в АПК приділяло увагу багато вчених-економістів, серед яких найпомітнішими є: П. Котлер, А. Хоскінг, К. Макконелл, П. Мосіюк, О. Крисальний, Л. Мармуль, В. Шиян, І. Карпенко, Г. Абрамова, А. Зельднер.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Необхідно визначити, що таке ринок; визначити основні його моделі; визначити трактування поняття "виробнича послуга" та визначити, яке місце займає ринок послуг в АПК.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У економічній літературі існує багато трактувань поняття "ринок". Одні вчені-економісти описують ринок як економічну категорію, а інші — розкривають окремі особливості ринку.

На думку І. Карпенко, ринок є необхідним органічним елементом господарського життя на різних етапах еволюції економіки. Ринок являє собою найбільш ефективний спосіб зв'язку виробництва та споживання, виявлення потреб суспільства та можливостей виробників, суспільну оцінку економічної ефективності процесу виробництва та розподілу.

Г. Абрамова стверджує, що ринок — це система рівноваги цін та виробництва, а ринкова економіка — це економіка, яка має внутрішній порядок та саморегуляцію попиту та пропозиції.

Інші вважають, що ринок — це обмін, який організований за законами товарного виробництва та обігу; це постійний баланс товарно-грошових відносин; це сукупність конкретних економічних відносин, які виникають між покупцями та продавцями в процесі купівлі-продажу товарів і послуг.

А. Зельднер стверджує, що ринок є активним елементом великої системи, яка має назву товарного виробництва, з її об'єктивними законами та незалежними виконавцями [1]. Саме ринок виступає каталізатором розвитку товарно-грошових відносин, вибираючи та шліфуючи форми власності. Вся робота ринку, весь процес удосконалення товарно-грошових відносин фокусується на споживачеві, на розвитку та задоволенні його потреб.

На наш погляд, трактування "ринку" є більш чітким і зрозумілим у К. Макконелла. За його трактуванням ринок — це "механізм, сводящий вместе покупателей и производителей отдельных товаров и услуг". Він пропонує розрізняти чотири моделі ринку: чиста конкуренція, чиста монополія, монополістична конкуренція, олігополія.

Для першої моделі є характерним існування більшої кількості фірм, що виробляють стандартний товар, а нові фірми можуть вільно виходити на ринок в конкретній галузі. Друга модель є іншим полюсом чистої конкуренції, тобто це ринок з єдиним продавцем

товару чи послуги. Проникнення у галузь додаткових фірм заблоковано, оскільки фірма являє собою всю галузь. Для третьої моделі характерним є велика кількість продавців, які виробляють диференційовані товари. Пророблення в галузь є досить простим. Четверта модель відрізняється невеликою кількістю виробників. Рішення щодо рівня цін та обсягів виробництва є взаємозалежними факторами. Кожне підприємство випробовує на собі вплив рішень, що приймаються її конкурентами. Вступ до таких ринків є досить складним.

Необхідно відмітити, що в будь-якій економічній системі всі чотири моделі ринку можуть одночасно функціонувати в залежності від галузі, але в системі змішаного типу вони піддаються управлінню та регулюванню з боку держави. Тому на практиці складно виділити в "чистому вигляді" одну з моделей, можна говорити лише про перевагу тієї чи іншої відносно виробництва того чи іншого товару.

Наприклад, аналізуючи ринкову облаштованість США, можна зробити висновок, що в економіці країни переважає конкурентний ринок з визначеною долею втручання в його функціонування влади, яке посилює та модифікує ринкову систему. Перш за все, це виражається у захисті конкуренції за допомогою законодавчих заходів. Влада несе відповідальність за підтримку раціональних масштабів ринкової конкуренції та прагне підтримувати ринкову рівновагу.

Таким чином, досліджуючи різні визначення ринку, можна зробити наступний загальний висновок. Ринок є формою взаємовідносин, зв'язків між окремими самостійно приймаючими рішення господарськими суб'єктами. А ринок сільськогосподарської продукції — це сукупність взаємозв'язків, що виникають між товаровиробниками та споживачами в процесі купівлі-продажу сільськогосподарської продукції.

Щодо послуг існує багато трактувань: "виробнича послуга", "виробниче обслуговування", "ринок виробничих послуг", "система виробничих послуг".

Класичне визначення послуг подане К. Марксом. Детальне пророблення, характеристика послуг знайшла своє відображення у відомих працях П. Котлера та А. Хоскінга [3; 4]. Не вдаючись у подробиці даних визначень, відмітимо, що послуга націлена на вже створену споживчу вартість. Це особливий вид людської діяльності, що направлена на збереження та відновлення споживчих вартостей.

Послуги можуть бути особисті та ділові. Що є відмінним у даній класифікації? Це різна мета їх споживачів. Послуга особистісного характеру не приносить прибутку його споживачеві. Ділова ж послуга необхідна підприємцю для отримання прибутку на сучасному етапі або в перспективі. Оскільки підприємницька діяльність здійснюється на всіх стадіях руху капіталу то відповідно ділові послуги також можуть здійснюватися на стадії виробництва, і є, власне, виробничим обслуговуванням, а підприємства та організації, що зайняті в даному процесі, в сукупності утворюють систему виробничих послуг.

Виробничі послуги в сільському господарстві — це послуги, які направлені на зберігання та відновлення споживчих вартостей, предметів та засобів праці, необхідних для повноцінного здійснення технологічних операцій в процесі відтворення сільськогосподарської продукції. По суті, це визначення відноситься також до понять "система виробничих послуг", "виробниче обслуговування сільськогосподарських товаровиробників", "виробничий агросервіс", "сервісне обслуговування сільськогосподарських товаровиробників".

Л.Ф. Кормаков, на наш погляд, досить точно дав визначення виробничим послугам. За його тлумаченням виробничі послуги — це корисна праця у виробничій сфері АПК, яка виконується силами та засобами сервісного підприємства для сільськогосподарських товаровиробників та інших учасників агропромислового виробництва. Ринок АПК — це сукупність юридично та економічно відособлених виробників та споживачів таких послуг, необхідних інфраструктурних підрозділів, які взаємодіють у межах визначеної території з приводу купівлі-продажу послуг [2].

Відносно взаємозв'язку та місця виробничого обслуговування сільськогосподарських товаровиробників у сфері АПК багато авторів спираються на її інфраструктуру. Відомо, що інфраструктура АПК в теперішній час класифікується за такими ознаками: за ступенем впливу на виробничий процес, за територіальною ознакою, за галузевим принципом, за функціональним значенням.

За ступенем впливу на виробничий процес та місцем, яку вона займає в структурі суспільного виробництва, інфраструктуру АПК поділяють на виробничу (забезпечує ефек-

тивне функціонування всіх ресурсів, які залучаються у виробництво) та соціальну (яка визначає відтворення робочої сили). До виробничої інфраструктури входять галузі, що обслуговують сільськогосподарське виробництво, до соціальної — галузі, що забезпечують відтворення робочої сили. Результатом діяльності галузей першої групи є послуги для безпосереднього виробництва, другої — послуги по підвищенню життєвого рівня працівників.

За галузевим принципом інфраструктура АПК поділяється на міжгалузеву та внутрішньогалузеву; за функціональним значенням — на галузі, що забезпечують ефективне функціонування процесу виробництва сільськогосподарської продукції, та галузі обігу продукції, що забезпечують безперервний рух виробленої продукції до споживача. Причому до галузей агросервісу відносять сферу матеріально-технічного обслуговування, ремонт та технічне обслуговування, меліорацію, рекультивацію та інші роботи, що пов'язані з покращенням стану сільськогосподарських угідь, науково-інформаційне забезпечення, дорожню систему, транспорт та зв'язок. З другою групою пов'язують систему заготівлі, зберігання, первісної обробки та збуту продукції.

Р. Nurkse в складі інфраструктури відокремлює виробничі послуги та послуги, що пов'язані з обслуговуванням людини. До виробничих послуг відносить транспорт, енергетичне та водне постачання. До послуг, пов'язаних з людиною, — споруди для освіти, охорони здоров'я, юридичні установи тощо.

Однак, на наш погляд, такий підхід тільки заплутує положення. Для того, щоб визначити роль виробничих послуг у процесі відтворення, місце, яке вони займають у складі агропромислового комплексу та ринкового господарства, необхідно розглядати всі ці елементи в складі цілісної системи, — системи виробничих послуг. Системний підхід дозволяє вичленити цільові установки та їх підпорядкованість у ієрархічних виробничо-економічних структурах.

До системи виробничого обслуговування сільськогосподарських товаровиробників доцільно віднести таке тлумачення системи. Система — це сукупність елементів та (або) відносин, закономірно пов'язаних в єдине ціле, яка має властивості, що відсутні у цих елементів та (або) відносин. Вони, в свою чергу, за певних умов можуть розглядатися як системи та елементи більш широкої системи.

Обов'язковими ознаками об'єкта, який розглядається як об'єкт, є: функція, мета функціонування, структурні елементи та зв'язки, зовнішнє середовище, входи, вихід, вхідні та вихідні параметри. Агросервісним підприємства, які надають виробничі послуги безпосередньо виробникам сільськогосподарської продукції, пов'язані з останніми зв'язками та відносинами.

Тому окремо взяте підприємства правомірно розглядати як елемент, ланку єдиної системи відтворення сільськогосподарської продукції. В сукупності вони являють собою блок, підсистему цієї системи. Від ступеня структурної збалансованості, досконалості зв'язків та відносин агросервісної підсистеми суттєво залежать кінцеві результати процесу відтворення: обсяг виробництва, якість, собівартість сільськогосподарської продукції, її ринкова ціна, рентабельність. Саме з таких позицій необхідно оцінювати сучасний стан ринку виробничих послуг АПК. А також необхідно мати на увазі, що ринок виробничих послуг — це не тільки складова, організаційно-економічна підсистема АПК, але й частина єдиної народногосподарської системи, тому вона піддається впливу макроекономічних факторів.

Необхідно відмітити, що виробничі послуги мають вартість та споживчу вартість. Вони є товаром, покупцями яких є сільськогосподарські товаровиробники та інші учасники процесу відтворення сільськогосподарської продукції. Тобто виробнича послуга — це товар для внутрішнього споживання в АПК, проміжний товар. Це ще раз підкреслює відмінність послуги від інших видів товару. А якщо мова йде про відновлення та зміцнення організаційної, технологічної та економічної єдності АПК (як бази та обов'язкової умови високоефективного ведення сільськогосподарського виробництва), то орієнтація на створення в АПК повністю вільного ринку виробничих послуг, на зняття будь-яких правових, організаційних та економічних обмежень діяльності підприємств агросервісу не буде виправданою.

Стосовно класифікації послуг, що використовуються в агросервісі, можна сказати наступне: виробничі послуги як товар, що реалізується на внутрішньому ринку АПК, по-різному впливають на формування обсягу та вартісних характеристик (мінової та споживчої вартостей) кінцевої сільськогосподарської продукції, яка реалізується на зовнішньому по відношенню до АПК ринку. З такої

точки зору можна виділити три групи виробничих послуг.

До першої групи відносять послуги, від обсягу яких залежать маса та споживча вартість сільськогосподарської продукції.

До другої групи можна віднести послуги, обсяг яких не впливає на масу, але впливає на вартість та споживчу вартість кінцевої продукції. Ці послуги стосуються післяреалізаційної обробки кінцевої сільськогосподарської продукції.

До третьої групи відносять послуги, обсяг яких не впливає на масу і споживчу вартість кінцевої продукції, але впливає на її вартість.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження нами було зроблено наступні висновки.

Під ринком треба розуміти механізм, який поєднує разом покупців та виробників окремих товарів і послуг. Необхідно розрізняти чотири моделі ринку: чиста конкуренція, чиста монополія, монополістична конкуренція, олігополія.

Під виробничим послугами слід розуміти послуги, які направлені на зберігання та відновлення споживчих вартостей, предметів та засобів праці, необхідних для повноцінного здійснення технологічних операцій в процесі відтворення сільськогосподарської продукції.

Отже, ринок послуг в АПК займає провідне місце, яке пов'язане із постійним ускладненням виробництва, зростанням науково-технічного прогресу. Саме тому необхідно забезпечити ефективне функціонування ринків послуг для доведення їх до кінцевих споживачів, а в нашому випадку — для сільськогосподарських товаровиробників.

Література:

1. Зельднер А. Трансформация роли государства в условиях смешанной экономики / А. Зельднер. — М.: Наука: Экономическая теория и стратегия развития, 2006. — 370 с.
2. Кормаков А.Ф. Рынок производственных услуг АПК: Состояние, формирование, регулирование / А.Ф. Кормаков. — М.: ВНИИЭТУСХ, 1994. — 56 с.
3. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер. — М.: Бизнес-книга, ИМА-Кросс Плюс, 2000
4. Хоскинг А. Основы предпринимательства / А. Хоскинг. — М.: Международные отношения, 1993. — 256 с.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2009 р.